

**ЕФЕКТИВНІ ЗАСОБИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ В КОНТЕКСТІ КОНВЕНЦІЇ
ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД:
ТЕОРЕТИЧНЕ РОЗУМІННЯ ТА ЕМПІРИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ**

Садовська О. В.

*Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»
м. Харків, Україна*

У статті надано характеристику ефективних засобів правового захисту через призму положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Розглянуто зв'язок та співвідношення ст. 13 із іншими конвенційними вимогами. Проведено диференціацію національних засобів захисту за ознакою ефективності. Автор також досліджує статистику дотримання права на ефективний засіб правового захисту в Україні. Виконуються показання ефективності диференціації національних засобів правового захисту. У результаті ефективні засоби діляться на дві групи – ефективні і ті, які порушують принцип ефективності.

Ключові слова: Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, ефективні засоби правового захисту.

ВСТУП

Офіційне приєднання України до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) 11 вересня 1997 року небезпідставно можна визнати знаменною датою в історії правового розвитку та демократизації нашої держави. Утвердження статусу Високої Договірної Сторони, що передбачає необхідність належного виконання взятих на себе конвенційних зобов'язань, разом із визнанням юрисдикції Європейського суду (далі – ЄС або Суд) не тільки обумовили неминучі базисні зміни в межах національної правової системи з метою повноцінної імплементації новосприйнятого механізму гарантування прав людини, але й, безумовно, стало основою для її подальшого вдосконалення задля превенції можливих порушень у майбутньому. Слід наголосити, що особлива роль у підтриманні динаміки зазначених реформаційних процесів відводиться саме ЄС як провідній контрольній інституції, функціонування якої проявляє двонаправлене призначення. З одного боку – забезпечення відновлення попереднього становища постраждалої сторони, а з іншого – акцентування уваги на проблемних моментах реалізації своїх обов'язків відповідальною державою, сприяння конформації її правозабезпечувальних засобів встановленим на міжнародному рівні стандартам.

При цьому одним з еталонних векторів руху держав-учасниць Конвенції цілком виправдано можна вважати досягнення та встановлення такого стану, за якого допущені порушення мінімально гарантованих прав людини могли би бути виправлені на національному рівні. Існування відміченої ситуації є свідченням того, що

держава не тільки з точки зору презумпції належності, але й фактично повноцінно виконує роль гаранта мінімальних стандартів, закріплених Конвенцією. Невід'ємним елементом означеного модусу виступає наявність ефективних засобів правового захисту (далі – ЕЗПЗ). Специфіка цього явища, насамперед, полягає в тому, що представлено у якості окремої конвенційної вимоги (ст. 13 Конвенції), воно одночасно виступає способом забезпечення інших прав, передбачених Конвенцією, дотримання їх суті згідно з цим міжнародним актом. У цьому зв'язку ЄС наголошує, що «у разі, якщо особа має доказові підстави стверджувати, що вона постраждала від порушення гарантованих Конвенцією прав, вона повинна мати засіб правового захисту в національному органі, щоб можна було або вирішити її вимогу, або, якщо необхідно, надати їй відповідне відшкодування» (*«Сілвер та інші проти Сполученого Королівства»*, п. 113).

Як видається, вищезазначене створює істотне підґрунтя для підвищеної зацікавленості до проблем існування ефективних інституцій в межах національної правової системи. Тоді як слід констатувати факт, що ґрунтовні наукові дослідження, присвячені цій тематиці, на теренах України, на жаль, відсутні. Отож, основним завданням даної роботи є дослідження прецедентної практики ЄС з метою встановлення основних характеристик ЕЗПЗ в контексті Судової інтерпретації, визначення їх місця в рамках конвенційної системи гарантування прав людини та проблем впровадження цих засобів на рівні національної практики в нашій державі.

1. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЕФЕКТИВНІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Характеризуючи положення України в цьому контексті, звернемося до Щорічного звіту про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, відповідно до якого станом на 2012 рік у ЄС перебуває 10 450 справ проти України, що складає 8,2% від загальної їх кількості та, як наслідок, закріплює за нею 4 місце після Росії, Туреччини та Італії за обсягом направлених до суду індивідуальних скарг [12]. Наведені цифри є однозначним свідченням недостатньої розвиненості чи навіть відсутності окремих ефективних внутрішньодержавних захисних механізмів.

Деталізуючи дослідження цього питання, слід відмітити, що згідно з офіційною статистикою ЄС щодо порушення положень Конвенції за період 1959 (для України з 11 вересня 1997 року) до 2011 року в Україні кількість справ на предмет недотримання права на ефективні засоби захисту становить 145, що у відсотковому відношенні складає 11% від загального їх обсягу [13]. При цьому за їх сукупною чисельністю наша держава посідає четверте місце з-поміж 47 інших країн після Росії (291), Туреччини (237), Словенії (209). Тоді як в 9 держав, наявних у моніторингу, невиконання зобов'язань в окресленій сфері взагалі відсутні, а в інших в середньому коливається від 1 до 32 справ, за винятком Греції (132) та Болгарії (125) [14]. В той же час слід враховувати, що наведений статистичний аналіз проводиться з моменту приєднання кожної окремої держави до Конвенції, тоді як у порівняльному відношенні в Україні цей юридичний факт мав місце значно пізніше. Разом з тим не можна не зважити, що питання про недотримання вимог ст. 13 може бути просто упущене заявником і, як

наслідок, не становити предмет розгляду ЄС, або оцінене судом в межах порушення інших статей Конвенції, що в цілому теж допустимо.

2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕФЕКТИВНИХ ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ В МЕЖАХ СТ. 13 КОНВЕНЦІЇ

Повертаючись до сутнісного відображення права на ЕЗПЗ, першочергово слід відмітити, що в царині його забезпечення провідне значення має положення ст. 13 Конвенції. Згідно з цією нормою кожен, чий права і свободи, викладені в Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження. Тому в контексті дослідження розглядуваного права обґрунтованим є врахування її пріоритетності. Так, хоч змістове навантаження цієї статті не дає чіткого уявлення про особливості права, про яке в ній стверджується, але водночас саме її інтерпретація стала одним із ключових предметних напрямків розвитку прецедентної практики ЄС. Отож, з метою усвідомлення сутності та специфіки поняття ЕЗПЗ видається доцільним шляхом аналізу виробленого масиву рішень Суду з релевантної тематики селекціонувати ключові його ознаки. На цій підставі до їх складу можна віднести:

- **превентивність** – ефективний засіб створюється з метою надати Договірним Сторонам можливість запобігати та виправляти порушення, що ставляться їм у вину, перед тим, як ці заяви будуть подані до Суду («Селмуні проти Франції», п. 74);

- **практична та юридична ефективність, безпосередня доступність** – існування такого засобу повинно бути достатньо визначено не тільки в теорії, але й на практиці («Ілхан проти Туреччини», п. 97.). Разом з тим засіб захисту не повинен бути екстраординарним, тобто залежати від розсуду відповідних органів влади («Кудла проти Польщі», п. 157, «Єфименко проти України», п. 47). Так, у рішенні у справі «Аксой проти Туреччини» (п. 95) Європейський суд зазначає, що можливість використання засобів захисту для визнання їх ефективності не повинна бути невинувато ускладнена діями чи бездіяльністю органів влади держави-відповідача. У цьому зв'язку згідно з практикою Суду не можна визнавати ефективними дисциплінарне провадження проти судді («Кучеренко проти України», п. 26) чи розгляд справи в порядку нагляду (діяв в Україні до 29 червня 2001 року, часу набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України» від 21.06.2001 року; див. рішення у справі «Васильєв проти України» у п. 52 якого йдеться про те, що провадження у Верховному Суді України від 27 червня 2001 року не можна брати до уваги, оскільки це було провадження у порядку нагляду під час якого не вирішувався спір по суті щодо прав та обов'язків цивільного характеру заявника);

- **гнучкість** – обсяг зобов'язань держави за ст. 13 варіюється залежно від характеру скарги заявника («Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії», п. 80);

- **незалежність від результативної визначеності** – встановлення винятково сприятливих для заявника наслідків не вимагається (див., «Глова та Брегін проти України», пп. 13-14);

- **потенційна достатність** – спроможність попередити чи компенсувати порушення, надати пряме та швидке виправлення ситуації («Девеєр проти Бельгії», п. 29);

• **моно- чи мультикомпонентність** – це може бути як окремий засіб, так і їх сукупність («*Сілвер та інші проти Сполученого Королівства*»);

• **свобода форми та прийнятність позасудової природи** – як стверджує Суд «ані стаття 13, ані Конвенція загалом не пояснюють Договірним державам, яким чином вони мають забезпечувати в рамках свого права ефективно виконання будь-якого положення Конвенції» («*Шведська спілка машиністів проти Швеції*», п. 50). В свою чергу, стаття 13 гарантує надання в національному правопорядку ефективного засобу правового захисту, який забезпечує здійснення конвенційних прав і свобод, при цьому форма забезпечення такої гарантії не має значення. Такий засіб не повинен бути виключно судовим, але якщо є таким, то його практика має бути впорядкованою та несуперечливою, достатньою мірою закріпленою у національному правопорядку («*Феррейра Алвеш проти Португалії*», п. 28-29). Однак, якщо такий орган не є судовим, повноваження та гарантії, які він надає, мають значення при встановленні приналежності йому ознаки ефективності.

• **обмеженість відповідно до ситуації** – не підлягає використанню для оспорування законів Договірної держави на тій підставі, що вони суперечать Конвенції (див. рішення у справі «*Джеймс та інші проти Сполученого Королівства*», п. 85, в якому заявники скаржилися на відсутність ЕЗПЗ для оскарження закону 1967 року про орендну реформу на підставі його невідповідності, на думку заявників, вимогами ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції), а також є не застосовним з мотивів національної безпеки (див. рішення у справі «*Класс та інші проти Німеччини*», п. 85, в якому Суд відмічає, що ЕЗПЗ мають тлумачитися відповідно до загальної логіки Конвенції, тому хоча сама таємність заходів унеможливує звернення особи до того чи іншого засобу правового захисту, однак визнання її необхідності в цілях національної безпеки обумовлює сумісність такої таємності з вимогами ст. 13 Конвенції). Суд також наголошує, що у цьому зв'язку ефективність засобів захисту має бути оцінена Судом з урахуванням обмежених можливостей такої допомоги в умовах важливості національної безпеки («*Леандер проти Швеції*», п. 78);

• **комплексність** – національний засіб юридичного захисту має бути достатнім для того, щоб провадити розгляд по суті «небезпідставної скарги» і надати необхідне відшкодування, зокрема у сенсі запобігання заявленому порушенню, його виправлення, надання адекватного відшкодування за те, що вже відбулося («*Кудла проти Польщі*», п. 152, 157-158).

• **прийнятність виключно компенсаторної природи** – виключно компенсаторний засіб захисту не обов'язково буде визнано неефективним. Більше того, для його організації Суд надає ширшу свободу розсуду державі для того, щоб організувати його у спосіб, відповідний її правовій системі та традиціям. При цьому в межах компетенції Суду перебуває проведення перевірки щодо сумісності тлумачення і застосування національного права цим органом з принципами Конвенції у світлі її тлумачення в практиці Суду. В свою чергу, такий засіб має бути релевантним наступним критеріям: розумність строків розгляду позову про компенсацію; лімітований шестимісячним строком період для виплати компенсації; відповідність застосованих до позову про компенсації процесуальних норм принципу справедливості, визначеному ст. 6 Конвенції; ненадмірність судових витрат; співрозмірність компенсації – рівень

компенсації не повинен бути нерозумним порівняно з сумами, які присуджує ЄС («Скордіно проти Італії», п. 198, 201, 202-206, 213).

Означені риси дають змогу принаймні абстрактно сформулювати уявлення про образ ЕЗПЗ як окремого явища.

3. ТЛУМАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗМІСТУ ІНШИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ

3.1. Зв'язок ст. 13 зі ст. 2 і 3 Конвенції

ЕЗПЗ наділені процесуальною природою та спрямовані на виправлення допущених порушень матеріального контексту Конвенції на державному рівні. Тому цілком зрозумілою видається вироблена з часом позиція Суду, відповідно до якої поняття «ЕЗПЗ» включає в себе, окрім виплати компенсації у тих випадках, коли це є необхідним, також детальне й ефективне розслідування та можливість оскарження його провадження («Аксой проти Туреччини»), що, передусім, означає зв'язок цього явища із процесуальною складовою статей 2 і 3 Конвенції. Так, розглядаючи обставини справи «Ікінцісой проти Туреччини», Суд відзначив, що твердження заявника про неспроможність державних органів провести ефективне розслідування обставин смерті становить собою скаргу, яку треба розглядати у світлі порушення ст. 13 Конвенції, а не п. 1 ст. 6 Конвенції (п. 114). При цьому наголосивши, що вимоги ст. 13 є значно ширшими, ніж просто обов'язок провести ефективне розслідування в контексті ст. ст. 2, 3 Конвенції (п. 121). Такий висновок по своїй суті є рівнозначним тому, що у разі наявності відповідної скарги особи порушення процесуальної складової ст. 2, 3 Конвенції завжди тягтиме за собою одночасне визнання недотримання гарантій ст. 13 цього міжнародного акта. Зокрема, проводячи аналіз природи права, притаманної ст. 3 та ст. 13 Конвенції, вимоги останньої Суд в контексті захисту особи від катувань прирівнює до ст. 12 Конвенція ООН від 10.12.1984 року (проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання), що передбачає зобов'язання держави провести «невідкладне та неупереджене розслідування» там, де наявні підстави вважати, що було застосовано катування («Аксой проти Туреччини», п. 98).

3.2. Співвідношення статті 13 з положеннями п. 4 ст. 5 та п. 1 ст. 6 Конвенції

В свою чергу, потреба у створенні механізму належного захисту визначена також в п. 4 ст. 5 Конвенції (habeas corpus) та п. 1 ст. 6 (справедливий судовий розгляд) [7]. Однак кожен із встановлених зв'язків має свою специфіку. Так, як правило, порушення п. 4 ст. 5 визнається Судом таким, що поглинає порушення ст. 13 Конвенції, тому констатації підлягає лише недотримання ст. 5 («Харченко проти України»). У цьому зв'язку Суд сформував загальне правило, згідно з яким немає необхідності встановлювати, чи застосовується у справі стаття 13, лише тоді, коли має місце порушення будь-якої іншої статті Конвенції («Де Вільде, Оомса і Версина проти Болгарії», п. 95).

Інший характер має співвідношення п. 1 ст. 6 та ст. 13. Його особливість залежить від того, яка складова права на справедливий судовий розгляд не була виконана. Так, з одного боку, Суд стверджує, що у разі, якщо обстоюване особою право, передбачене Конвенцією, є «цивільним правом», визнаним у межах внутрішнього права, – таким, наприклад, як право власності («Спорронг і Льоннрот проти Швеції», п. 88), чи

заявник ставить під сумнів адекватність наявних апеляційних чи касаційних процедур («*Камасинський проти Австрії*», п. 110), то гарантії п. 1 ст. 6 є суворіші за ст. 13 і поглинають останню («*Бруалла-Гомес де ла Торре проти Іспанії*», п. 41).

Однак про жоден частковий збіг не йдеться, коли стоїть питання щодо того, чи було заявникові в тому чи іншому випадку забезпечено розгляд упродовж розумного строку при встановленні обсягу його цивільних прав та обов'язків чи обґрунтованості кримінального обвинувачення проти нього. Оскільки воно не тотожне питанню про те, чи мав заявник у межах національного права змогу скористатися із засобів правового захисту для обговорення своєї скарги, поданої на цій підставі. Тому при визнанні порушення права на розгляд упродовж розумного строку, що носить окреме значення, одночасно визнається недотримання п. 1 ст. 6 та ст. 13 Конвенції («*Кудла проти Польщі*» п. 147). Ця ідея підлягає аналогічному застосуванню також у разі перевищення критерію розумності строків під час виконання законного рішення суду, оскільки, виходячи з міркувань Суду, виконавче провадження становить невід'ємну частину судового розгляду (див., поміж іншими, «*Іван Панченко проти України*», п. 55, «*Естіма Джордж проти Португалії*», п. 35, «*Сіка проти Словаччини*», пп. 24-27).

3.3 Вичерпання ефективних засобів правового захисту як критерій прийнятності індивідуальної скарги

Слід звернути увагу також на те, що ЕЗПЗ можуть сприйматися і в контексті категорії, яка впливає на прийнятність індивідуальної заяви та на перебіг шестимісячного строку, тобто перебуває у зв'язку з поняттям «вичерпання національних засобів захисту», яке згідно з п. 1 ст. 35 Конвенції визнається як одна з умов допустимості скарги до розгляду ЄС. Так, прецеденти Суду свідчать, що заявник не є зобов'язаним звертатися до засобів захисту, які є невідповідними чи неефективними («*Акдівар та інші проти Туреччини*», п. 67). Оцінюючи оспорювану ефективність, Суд має реалістично враховувати не просто формальне існування засобів правового захисту в правовій системі Договірної держави, а й загальний правовий та політичний контекст, у якому вони функціонують, а також особисті обставини справи самого заявника («*Акдівар та інші проти Туреччини*», п. 69).

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що ЕЗПЗ займають особливе місце поміж інших гарантованих прав та мають універсальний конвенційний характер, тому їх звужене асоціативне співставлення виключно з положенням ст. 13 (пріоритетної, але не єдино істотної) є не зовсім правильним.

4. РЕЛЕВАНТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ КОНВЕНЦІЙНІЙ ОЗНАЦІ ЕФЕКТИВНОСТІ

Для досягнення емпіричного розуміння ЕЗПЗ звернемося до характеристики їх практичного аспекту. Так, з точки зору дієвості в реальних умовах фактичних правовідносин видається доцільним засоби правового захисту поділяти на визнані ефективними, та ті, що порушують вимогу ефективності, які, в свою чергу, можна розмежовувати на наявні, але фактично неефективні, та ті, що відсутні, але встановлена потреба в їх існуванні.

Для прикладу до першої групи прецедентне право Суду відносить нині існуючу в судовій системі України касаційну інстанцію. Так, у рішенні Суду від 4 травня 1999

року про прийнятність заяви у справі *«Кучеренко проти України»* визначено, що вичерпанням національних засобів судового захисту для України є звернення заявника з касаційною скаргою в касаційну інстанцію [6].

Модельне відображення неефективності існуючого засобу захисту знайшло своє місце у рішенні *«Юрій Миколайович Іванов проти України»*, де Суд встановив, що у виконавчих провадженнях, де боржником виступає держава, оскарження дій чи бездіяльності ДВС не є ефективним засобом захисту, оскільки виконання рішення залежить від наявності відповідних коштів в бюджеті і обумовлено законодавчими прогалинами держави-відповідача. Цей факт підкреслює казуїстичний підхід Європейського Суду до оцінки ефективності того чи іншого засобу захисту, зокрема саме існування механізму оскарження виконавчих дій в національній системі України (поміж іншим, ст. 82 ЗУ *«Про виконавче провадження»*, розділ 7 ЦПК України) не позиціонується як в цілому неефективне. Однак, якщо у якості відповідача в такому спорі щодо виконання рішення виступає держава, то очікування належності чи результативності цього способу захисту вбачається як недоцільне, а сам засіб має бути виключений із системного ланцюга у вимозі вичерпання як умові звернення до Суду.

В межах цього ж підвиду не визнаються ефективними засобами звернення до національних судів з вимогою оскарження неналежного медичного обслуговування та умов тримання в місцях позбавлення волі (*«Мельник проти України»*). Причиною таких висновків Суду став той факт, що зазначені проблеми мають структурну природу і стосуються не лише особистої ситуації заявника (*«Калашніков проти Росії»*). Їх констатація обумовлена недоведеністю економічної можливості держави забезпечити їх виправлення чи гарантувати належну компенсацію заявникові, зважаючи на фінансове становище відповідних установ. Так само, практикою Суду не розглядається як ефективне також оскарження дій чи бездіяльності слідчого до прокуратури вищого рівня, оскільки, на думку Суду, статус прокурора в національному праві та його участь в кримінальному провадженні проти заявника не надають відповідних гарантій незалежного та безстороннього розгляду скарг заявника (*«Меріт проти України»*, пп. 62-63, *«Ткачов проти України»*, п. 35).

Яскравим прикладом другого підвиду порушення критерію ефективності може виступати проблема оскарження розумних строків судового розгляду в національному законодавстві. Зважаючи на визначену Судом компіляцію п. 1 ст. 6 та ст. 13 Конвенції, потребу у формуванні на національному рівні таких механізмів, які б дали змогу прискорити провадження у справі та надати належну компенсацію у разі недотримання вимог розумності, слід розглядати як нагальну. Оскільки кожне чергове затягування вирішення справи одночасно матиме наслідком дихотомічне порушення положень Конвенції. Отож, на сьогодні значна кількість Договірних держав уже вжила відповідних заходів для запобігання зазначеній ситуації, зокрема в Італії набрав чинності *«Закон Пінто»* [8, с. 24], Хорватія та Словаччина розширили компетенції Конституційного суду в цих питаннях [9], Росія здійснила покладення відповідних обов'язків на Верховний та інші суди [10, с. 148]. Спроби України провести внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права особи на досудове провадження, розгляд справи судовим органом або

виконавче провадження протягом розумного строку, які мали місце в 2009 році, на жаль, не увінчалися успіхом, тому висвітлене питання поки що залишається відкритим [3; 4]. Доцільно зауважити, що у зв'язку з тим що «Закон Пінто» не виправдав покладених на нього сподівань [9], на сьогодні можливість формування органу, який би був спроможний забезпечити ефективний захист від надмірної тривалості провадження, взагалі поставлена під сумнів.

ВИСНОВОК

Підводячи підсумки, можна зазначити, що конвенційний інститут ЕЗПЗ, вироблений практикою Суду, наділений багатоаспектним характером в широкому його розумінні, оскільки не обмежується виключно положенням ст. 13 цього акта, що має відносно самостійну та універсальну природу, але й охоплює превентивну вимогу вичерпання національних засобів захисту до моменту звернення із заявою до Європейського суду, ключовим критерієм оцінки обов'язковості використання яких виступає їх ефективність. Незважаючи на те, що кожна із зазначених складових цього інституту зумовлює настання різних наслідків, зокрема перша (ст. 13) у разі її порушення є підставою для визнання недотримання державою Конвенції, а друга (вичерпання) – детермінує констатацію невиконання заявником вимог прийнятності та відмову в доступі до розгляду справи Судом. Вони водночас поєднані між собою достатньо тісним зв'язком. Так, визнання Судом факту відсутності в заявника необхідності вичерпати перед поданням скарги до Суду той чи інший засіб захисту через його неефективністю не позбавляє Суд компетентного права встановити на цій же підставі порушення ст. 13 Конвенції, у разі якщо особа посилалася на її недотримання під час звернення до Суду.

В цілому практичне створення та формальне закріплення ЕЗПЗ є фактично реалізацією вимог ст. 13 на національному рівні. У цьому зв'язку спостерігаємо цікаву закономірність. Так, створення засобу захисту, релевантного вимогам ст. 13 Конвенції, в подальшому слугуватиме підставою для розгляду Судом необхідності його використання заявником в межах умови вичерпання для прийнятності поданої ним скарги.

Отже, розробка та впровадження ЕЗПЗ повинна розглядатися у якості одного з провідних завдань держави в рамках реформування її правової системи. Так як першочергове їх значення полягає не тільки в превенції звернення до ЄС як міжнародної судової інстанції, але, насамперед, у забезпеченні належного рівня національного гарантування та захисту прав і свобод громадян, що перебувають під юрисдикцією Договірної Сторони, сприянні досягненню більш високого ступеня імплементації правової визначеності та верховенства права.

Список літератури:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>;
2. Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 05.06.2012 № 4901-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>;
3. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права особи на досудове провадження, розгляд справи судовим органом або виконавче провадження протягом розумного строку» (реєстр. № 3665) від 28 січня 2009 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?id>;
4. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права особи на досудове провадження, розгляд справи судовим органом або виконавче

провадження протягом розумного строку» (реєстр. № 3665) від 28 січня 2009 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>;

5. Проект закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо виконання судових рішень» (реєстр. № 2399) від 26.02.2013 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>;

6. Інформаційний лист Вищого господарського суду України «Про юрисдикцію Європейського суду з прав людини в Україні від 18.11.2003 N 01-8/1427 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com>;

7. Донна Гом'єн Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgsu.arbitr.gov.ua>;

8. Елисеєва М. Н., Жулина М. Г. Сравнительный анализ российского и зарубежного законодательства о компенсации за нарушение права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного акта в разумный срок / М. Н. Елисеєва, М. Г. Жулина // Практика исполнительного производства. – № 3. – 2011. – С. 22 – 30;

9. Костас Параскева Реформирование Европейского Суда по правам человека: нерешенная проблема // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ehramos.memo.ru;

10. Сагдеева Л. В. Статья 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод в российской действительности / Л. В. Сагдеева // Вестник Пермского университета. – № 4 (10). – 2010. – С. 146 – 153;

11. Практичний посібник щодо прийнятності заяв, Рада Європи / Європейський суд з прав людини // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.echr.coe.int;

12. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду у 2012 році // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/9329>;

13. Statistics on judgments by State 1959 – 2010 // Access: <http://www.echr.coe.int>;

14. Violation by Article and by State // Access: <http://www.echr.coe.int>.

Садовская Е. В. Эффективные средства правовой защиты в контексте Конвенции о защите прав человека и основных свобод: теоретическое понимание и эмпирическое применение / Е. В. Садовская // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 1. – С. 203-212.

В статье представлена характеристика эффективных средств правовой защиты через призму положений Конвенции о защите прав человека и основных свобод. Исследованы связь и соотношение ст. 13 с другими конвенционными гарантиями. Проведена дифференциацию национальных средств защиты по признаку эффективности. Автор также исследует статистику соблюдения права на эффективное средство правовой защиты в Украине. Выполняются показания эффективности дифференциации внутренних средств правовой защиты. В результате эффективные средства делятся на две группы – эффективные и те, которые нарушают принцип эффективности.

Ключевые слова: Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Европейский суд по правам человека, эффективные средства правовой защиты.

AN EFFECTIVE REMEDY IN THE CONTEXT OF THE CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS: THEORETICAL UNDERSTANDING AND EMPIRICAL APPLICATION

Sadovska O. V.

National university Yaroslav the Wise law academy of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

The article is based on the analysis of scientific literature and case law of the European Court of Human Rights. The author provided a generalized description of an effective remedy in the light of Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter – the Convention). The relationship and correlation between Article 13 (Right to an effective remedy) and the positive obligations of the State to conduct an effective investigation on the subject of the violation of the right to life or to safeguards against torture, inhuman or degrading treatment; provisions of paragraph 4 article 5 of the Convention (habeas corpus); conventional requirements of a fair trial, including content of the right to public hearing within a reasonable time, are established. Understanding of the exhaustion of effective remedies as a criterion for the admissibility of individual complaints on the violations of the Convention is considered. Author also studied statistics of observance of the right to effective remedy in Ukraine. Based on the indication of effectiveness differentiation of domestic remedies is performed. As the result

an effective remedies are divided into two group – an effective ones and those which violate the requirement of efficiency. In turn the last ones are differentiated into existing, but actually ineffective, and those are absent, but should be set. Using the estimates given in the case-law of the European Court of Human Rights relatively detailed disclosure of the contents of each of them are made. In this regard, the first group includes modern cassation in the judicial system of Ukraine, the second is the challenge acts or omissions of public enforcement proceedings where the debtor is the state; appeals to national courts demanding challenge improper medical treatment and conditions of detention in places of deprivation of liberty. And as the sample of the second subgroup is presented the problem concerning with providing the right to trial in reasonable time.

Key words: Convention for the protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, effective remedy.

Spisok literaturi:

1. Konventsiya pro zahist prav lyudini ta osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950 roku // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua>;
2. Zakon Ukraini «Pro garantiyu derzhavi schodo vikonannya sudovih rishen» vid 05.06.2012 № 4901-VI // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4901-17>;
3. Proekt Zakonu Ukraini “Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukraini schodo zahistu prava osobi na dosudove provadzhennya, rozglyad spravi sudovim organom abo vikonavche provadzhennya protyagom rozumnogo stroku” (reestr. № 3665) vid 28 sichnya 2009 roku // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?id>
4. Visnovok na proekt Zakonu Ukraini «Pro vnesennya zmin do deyakih zakonodavchih aktiv Ukraini schodo zahistu prava osobi na dosudove provadzhennya, rozglyad spravi sudovim organom abo vikonavche provadzhennya protyagom rozumnogo stroku» (reestr. № 3665) vid 28 sichnya 2009 roku // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://w1.c1.rada.gov.ua>;
5. Proekt zakonu «Pro vnesennya zmin do deyakih zakoniv Ukraini schodo vikonannya sudovih rishen» (reestr. № 2399) vid 26.02.2013 roku // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://w1.c1.rada.gov.ua>;
6. Informatsiyiny list Vischogo gospodarskogo sudu Ukraini «Pro yurisdiktsiyu Evropeyskogo sudu z prav lyudini v Ukraini vid 18.11.2003 N 01-8/1427 // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://uazakon.com>;
7. Donna Gom'en Korotkiy putivnik Evropeyskoyu konventsieyu z prav lyudini // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://vgsu.arbitr.gov.ua>;
8. Eliseeva M. N., Zhulina M. G. Sravnitelnyy analiz rossiyskogo i zarubezhnogo zakonodatelstva o kompensatsii za narushenie prava na sudoproizvodstvo v razumnyy srok ili prava na ispolnenie sudebnogo akta v razumnyy srok / M. N. Eliseeva, M. G. Zhulina // *Praktika ispolnitelnogo proizvodstva*. – № 3. – 2011. – S. 22 – 30;
9. Kostas Paraskeva Reformirovanie Evropeyskogo Suda po pravam cheloveka: nereshennaya problema // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupa: www.ehramos.memo.ru;
10. Sagdeeva L. V. Statya 6 Konventsii o zaschite prav cheloveka i osnovnykh svobod v rossiyskoy deystvitel'nosti / L. V. Sagdeeva // *Vestnik Permskogo universiteta*. – № 4 (10). – 2010. – S. 146 – 153;
11. Praktichniy posibnik schodo priynyatnosti zayav, Rada Evropi / Evropeyskiy sud z prav lyudini // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: www.echr.coe.int;
12. Schorichniy zvit pro rezultati diyalnosti Uryadovogo upovnovazhenogo u spravah Evropeyskogo sudu u 2012 rotsi // [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.minjust.gov.ua/9329>;
13. Statistics on judgments by State 1959 – 2010 // Access: <http://www.echr.coe.int>;
14. Violation by Article and by State // Access: <http://www.echr.coe.int>.